

ӘОЖ 657:368.032

Н.Б. Алдаберген

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

E-mail: naz_555@mail.ru

Сақтандыру компаниясындағы қызметтің өзіндік құнының қалыптасуы, шығындары және резервтердің құрылуы мен олардың есебінің жүргізілу ерекшеліктері

Бұл мақалада Қазақстанда сақтандыру компанияларындағы бухгалтерлік есепті жүргізудің ерекшелігі, яғни сақтандыру компаниясындағы қызметтің өзіндік құнының қалыптасуы, шығындары және резервтер құрылуы мен олардың есебінің жүргізілу ерекшеліктері қарастырылған. Сақтандыру резервтері дегеніміз – сақтандырушы сақтандыру сыйақыларынан құрайтын, келісімшарттары негізінде сақтанушы төлейтін сақтандыру қорының ақша қаражаттары. Сақтандыру резервтері сақтандырушылардың немесе/және қайта сақтандырушылар сақтандыру немесе қайта сақтандыру бойынша міндеттемелерді өтелуін қамтамасыз ету үшін бағытталған. Сақтандыру шығындары өз кезегінде сақтандыру қызметінің өзіндік құнын құрап, келесідей шығындарды қамтиды: сақтандыру ұйымдарының штаттық немесе штаттық емес қызметкерлерінің еңбекақысын, жалдау бойынша шығындар, электр энергиясына кететін төлемдер, жылыту және сумен қамтамасыз ету шығындары, пошталық-телеграф, телефон шығындары, іссапар шығындары, сонымен қоса компанияның қызметін жүзеге асыруға кететін басқа шығындары. Шығындардың құрамы мен құрылымын екі өзара байланысты экономикалық процесс анықтайды: сақтанушы алдындағы міндетті өтеу және сақтандыру ұйымдарының қызметін қаржыландыру. Осы аталған барлық шығындар сақтандыру операцияларының өзіндік құнын құрайды.

Түйін сөздер: сақтандыру резервтері, сақтандыру ұйымдарының шығындары, сақтандыру операциялары, сақтандыру қызметтерінің өзіндік құны, сақтандыру тарифтері.

N.B. Aldabergen

Formation of insurance reserves and their feature conducting accounting, expenses and cost of insurance operations of activity of insurance companies

In article formation of insurance reserves and feature conducting accounting of reserves, expenses and cost of insurance operations is considered. Insurance reserves - funds of insurance fund which the insurer forms of insurance premiums (insurance premium) which the insurer under the insurance contract pays. Insurance reserves are intended for ensuring execution with the insurer and/or the overcautious person of obligations for insurance and/or reinsurance. Expenses represent cost of insurance operations and include the following expenses of the insurer: compensation of regular and freelance employees of insurance company, tenancy, payment for the electric power, heating, water supply, post and cable, telephone expenses, travel expenses, other expenses of the company connected with performance by her to the activity. The structure and structure of expenses are defined by two interconnected economic processes: repayment of obligations to insurers and financing of activity of insurance company. In aggregate these expenses represent cost of insurance operations.

Keywords: insurance reserves, expenses of insurance companies, insurance operations, cost of insurance operations, insurance tariffs.

Н.Б. Алдаберген

Формирование страховых резервов и особенности ведение их бухгалтерского учета, расходы и себестоимость операций в деятельности страховых организаций

В статье рассматривается формирование страховых резервов и особенности ведение их бухгалтерского учета, расходы и себестоимость страховых операций. Страховые резервы – денежные средства страхового фонда, формируемые из страховых взносов (страховой премии), которые платит страхователь по договору страхования. Страховые резервы предназначены для обеспечения исполнения страховщиком и/или перестраховщиком обязательств по страхованию и/или перестрахованию. Расходы представляют собой себестоимость страховых операций и включают следующие расходы страховщика: оплату труда штатных и нештатных работников страховой организации, аренду помещения, плату за электроэнергию, отопление, водоснабжение, почтово-телеграфные,

телефонные расходы, командировочные расходы, другие расходы компании, связанные с выполнением ею своей деятельности. Состав и структуру расходов определяют два взаимосвязанных экономических процесса: погашение обязательств перед страхователями и финансирование деятельности страховой организации. В совокупности эти расходы представляют собой себестоимость страховых операций.

Ключевые слова: страховые резервы, расходы страховых организаций, страховые операции, себестоимость страховых операций, страховые тарифы.

Бүгінгі күні өзекті мәселе қоғамдық экономикалық қатынастар адам мен табиғаттың объективті қарама-қайшылықтарының болуымен, қоғамдық өндірістің қатерлі сипатымен байланысты, дағдарыстың әсер етуі, яғни осы қатынастардың кездейсоқтық, көп жағдайларда бұрын ойда болмаған сипаты болады. Кәсіпорынның өндіріс үдерісінде белгілі бір қауіп-қатердің болуымен байланысты сақтандыру кезінде ақшалай қайта бөлу қатынастары пайда болады.

Сақтандыру – қоғамның экономикалық қатынастарының айрықша саласын бейнелейтін көне санаттардың бірі. Сақтандыру саласы адам өмірінің, өндірістік және әлеуметтік-экономикалық қызметтің барлық жағын қамтиды. Сақтандырудың басты себебі – бұл өндіріс пен адам өмірінің қауіп-қатерлі сипаты. Қазақстанда сақтандыру жұмысының дамуына экономикалық реформа әсерін тигізді. Сақтандыру компаниялардың саны өсуде. Бүгінгі күні жағдай біршама тұрақтандырылды. Сақтандыру қоры банктік несиеде және бюджеттік, бюджеттік емес қорлармен қатар елден ақша қаражаттарының қорларын бөлу және қайта бөлуде үлкен рөл атқарады. Олар әртүрлі бағыттағы мақсаттың ресурстар негізінде құрылған және жалпы ұлттық өнімді пайдалану құрылымын қалыптастыруға көп қатысады.

Бұл мақалада Қазақстанда сақтандыру компанияларындағы бухгалтерлік есепті жүргізудің ерекшелігі, яғни сақтандыру компаниясындағы қызметтің өзіндік құнының қалыптасуы, шығындары және резервтер құрылуы мен олардың есебінің жүргізілу ерекшеліктері қарастырылған. Жалпы, сақтандыру компанияларының бухгалтерлік есебіне тән негізгі принциптердің мәні мен маңызын түсінбей тұрып, кәсіпорын қызметін басқару мен ұйымдастыру жөнінде шешім қабылдау мүмкін емес. Сондықтан, экономикалық тұрғыдан тиімді шешім қабылдау үшін бухгалтерлік есеп шоттарын жүргізу мен бұларды өз орындарына қарай дұрыс қолдану, бастапқы

құжаттар айналысын заңды түрде ұйымдастыру, есеп жүйесінде қолданылатын әдістемелерді сабақтастықпен пайдалану жолдарын білген жөн [1].

Сақтандырушылар сақтандыру, қайта сақтандыру бойынша міндеттемелерді орындауды қамтамасыз ету үшін белгілі тәртіпте сақтандыруға бақылау жасау органдарының бекітілген нормативтік-құқықтық актілермен сақтандыру резервтері құрылады.

Сақтандыру резервтерінің мақсаты және оларды қалыптастыру тәртібі әрқилы, бірақ оларға ортақ деп танылған нәрсе – экономикалық мағынасында олар сақтандырушылардың емес, сақтанушылардың қаражаты болып саналады және де сақтандыру келісімшарттары бойынша міндеттемелерге сәйкес сақтандыру төлемдеріне арналады. Сақтандыру резервтерін қалыптастырудың принциптік ұстанымы олар табыстарға емес, міндеттемелерге байланысты қалыптасады. Оның үстіне, оларды қалыптастыру тәртібі мен пайдалану көлемі сақтандырушының келісімшарттарына сәйкес өзінің қабылдаған міндеттемелерінің сипатына сай айқындалады.

Сақтандыру компаниялары табыстарын төмендегі көрсеткіштерді қолдану арқылы қалыптастырады:

- еңбексіз табылған сыйақылар резервтері;
- мәлімденген, бірақ реттелмеген шығындар резервтері;
- орын алған, бірақ мәлімденбеген шығындар резервтері;
- тұрақтандырушылық резервтері.

Еңбексіз табылған сыйақылар резервтері – есепті кезең шеңберінен тысқары шығатын келісімшарт бойынша есептелген сақтандыру сыйақысының бір бөлігі, келесі есепті кезеңдерде болашақта пайда болуы мүмкін міндеттемелерді етуге арналған. Еңбек сіңірілмеген сыйақылардың резервін қалыптастырған кезде мынадай бухгалтерлік жазбалар жүзеге асырылады: еңбек сіңірілмеген сыйақылардың қалыптастырылатын резервінің сомасына:

Дт 7440 41 «Еңбек сіңірілмеген сыйақылардың резервін қалыптастыру бойынша шығыстар»;

Кт 3390 48 «Еңбек сіңірілмеген сыйақылардың резерві».

Мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындар резервтері – сақтандырушының есепті кезеңге дейін орындалмаған немесе толық орындалмаған сақтандыру төлемдерін жүзеге асыру жөніндегі міндеттемелерін бағалау; бұған есепті кезеңде немесе өткен кезеңдерде сақтандырушыға заңнамаға сәйкес немесе келісімшартқа сәйкес сақтандыру оқиғаларының болуына байланысты сақтанушының мүлктік мүддесіне келтірген зиянды және оны бағалау кезінде төленген сарапшылық, кеңестік шығындарды қоса алғандағы ақша қаражаттарының сомасы қосылады.

Орындалған, бірақ мәлімденбеген шығындар резервтері – бұған есепті кезеңде немесе өткен кезеңдерде сақтандырушыға заңнамаға сәйкес немесе келісімшартқа сәйкес мәлімденбеген, бірақ төленуге жататын сақтандырушының сақтандыру төлемақысын өтеу міндеттемелерін бағалау жатады.

Тұрақтандырушылық резервтері – сақтандырушының еркінен тыс факторлардың әсерінен немесе орын алған залалдар коэффициентінің орташа мәнінен асып кеткен жағдайларда, сақтандыру операцияларын жүргізуде теріс мәндегі нәтиже пайда болған ретте болашақ сақтандыру төлемдерін жүзеге асыруға тиісті міндеттемелерін бағалау.

Сонымен, сақтандыру резервтері деп отырғанымыз кредиторлық берешек, сондықтан сақтандыру келісімшарттарының міндеттемелеріне барабар болғанда, олардың көп мөлшері сақтандырушының қаржылық тұрақтылығын көрсетеді, тек бұл ретте ең кемінде екі шарт орындалуы тиіс, олар оңтайлы орналасуы және меншікті капиталдың көлемімен үйлесімді болуы қажет.

Сақтандыру ұйымдарының резервтері екі түрден тұрады. Біріншіден, резервтік капитал жеке меншік капиталының бөлігі болып табылады, оны құру көздері болып сақтандыру және инновациялық қызметтен пайда қызмет етеді. Белгілі жағдай кезінде дебиторлармен есеп айырысуға, баланстық шығындарды жабуға, құрылтайшыларға кіріс төлеуде резервтік капитал қолданылады. Екіншіден, сақтандырушылар жарналары есебінен құрылатын және сақтандыру жағдайлары болған кезде төлемдер жүргізу үшін сақтандыру резервтері

қолданылады. Сақтандыру тәуекелді түрлері бойынша, резервтер өмірді сақтандыру келісімі бойынша міндеттемелерді орындауға арналған. Сақтандыру тәуекелді түрлері бойынша резервтер: техникалық резервтерге, ескертуші шаралар резервтеріне бөлінеді. Техникалық резервтер өз кезегінде міндетті және қосымшаға бөлінеді. Міндетті техникалық резервтер санына еңбекпен табылмаған сыйақы резервтері және шығындар резервтері жатады.

Шаруашылық, бірақ реттелмеген шығындар резервтері есептік кезеңге толығымен орындалған немесе орындалмаған сақтандыру келісімдері бойынша шығындарды реттеу бойынша шығыстарды қоса, міндеттемелерді орындау үшін құрылады. Шаруашылық, бірақ реттелмеген шығындар резервтерінің шамасы келесідей анықталады: шығындар есебінің журналында тіркелген есептік кезең үшін айтылған шығындар+алдағы есеп кезеңі үшін тұрақтандырылмаған шығыстар сомасы+шығындардың есептік кезең ішінде төленген сомасы+есептік кезең үшін тұрақтандырылмаған наразылықтар сомасының 3% мөлшерінде шығындарды тұрақтандыру бойынша шығыстар.

Сақтандыру резервтері қолданыстағы сақтандыру келісімшарттарына байланысты сақтандыру өтемінің алдағы төлеміне қатысты міндеттемелермен байланысты. Олардың мөлшері сақтандыру тарифтерінің құрылымы негізінде сақтандыруды қадағалау органдарының қолданыстағы нормативтік құжаттарына сәйкес айқындалады және сақтандыру компанияларын ірі қатерлер бойынша банкроттықтан қорғауға кепіл бере алмайды [2].

Сақтандыру резервтері бойынша операцияларды есепке алған кезде келесідей операциялар жүзеге асырылады: Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы бухгалтерлік есепте өзінің есеп саясатына сәйкес сақтандыру резервтерін қалыптастыруды немесе азайтуды көрсетеді. Орын алған, бірақ мәлімделмеген шығындардың резервін, мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындардың резервін және қосымша резервтерді қалыптастыру кезінде мынадай бухгалтерлік жазбалар жүзеге асырылады:

1) орын алған, бірақ мәлімделмеген шығындардың қалыптастырылатын резервінің сомасына: Дт 7440 42 «Орын алған, бірақ мәлімделмеген шығындардың резервін қалыптастыру бойынша шығыстар»; Кт 3390 49 «Орын алған, бірақ мәлімделмеген шығындардың резерві»;

2) мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындардың қалыптастырылатын резервінің сомасына: Дт 7440 45 «Мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындардың резервін қалыптастыру бойынша шығыстар»; Кт 3390 52 «Мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындардың резерві»;

3) қалыптастырылатын қосымша резервтер сомасына: Дт 7440 46 «Қосымша резервтер қалыптастыру бойынша шығыстар»; Кт 3390 53 «Қосымша резервтер».

Қайта сақтандыру ұйымы тәуекелдерінің бір бөлігі өткізілген жағдайда, орын алған, бірақ мәлімделмеген резервтер, мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындар және қосымша резервтер бойынша қайта сақтандыру активтерінің сомасына мынадай бухгалтерлік жазбалар жүзеге асырылады:

1) орын алған, бірақ мәлімделмеген шығындар резерві бойынша қайта сақтандыру активінің сомасына: Дт 1280 48 «Орын алған, бірақ мәлімделмеген шығындар бойынша қайта сақтандыру активтері»; Кт 6280 42 «Қайта сақтандырушының сақтандыру төлемдерін өтеуіне байланысты кірістер»;

2) мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындар резерві бойынша қайта сақтандыру активінің сомасына: Дт 1280 51 «Мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындар бойынша қайта сақтандыру активтері»; Кт 6280 42 «Қайта сақтандырушының сақтандыру төлемдерін өтеуіне байланысты кірістер»;

3) қосымша резервтер бойынша қайта сақтандыру активтерінің сомасына: Дт 1280 52 «Қосымша резервтер бойынша қайта сақтандыру активтері»; Кт 6280 42 «Қайта сақтандырушының сақтандыру төлемдерін өтеуіне байланысты кірістер».

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы бөлінбеген пайда (жабылмаған шығын) есебінен превентивтік (сақтандыру жағдайларының алдын алуға бағытталған) және репрессивтік (басталған апаттармен күреске бағытталған) іс-шараларды қаржыландыру үшін қажет алдын алу іс-шараларының резервін қалыптастырған кезде мынадай бухгалтерлік жазбалар жүзеге асырылады: Дт 5510 «Есепті жылдың бөлінбеген пайдасы (жабылмаған шығыны)»; 5520 «Өткен жылдардың бөлінбеген пайдасы (жабылмаған шығыны)»; Кт 5460 «Басқа да резервтер» (жеке қосалқы шот ашылады).

Бұрын қалыптастырылған алдын алу іс-шаралары резервін пайдаланған кезде мынадай бухгалтерлік жазбалар жүзеге асырылады:

1) есептелген ақша сомасына: Дт 5460 «Басқа да резервтер»; Кт 3390 54 «Сақтандыру (қайта сақтандыру) қызметіне байланысты басқа да кредиторлық берешек» (жеке қосалқы шот);

2) нақты төленген ақша сомасына: Дт 3390 54 «Сақтандыру (қайта сақтандыру) қызметіне байланысты басқа да кредиторлық берешек» (жеке қосалқы шот); Кт 1010 «Кассадағы ақша қаражаты»; 1030 «Ағымдағы шоттардағы ақша қаражаты»; Кт 1280 52 «Қосымша резервтер бойынша қайта сақтандыру активтер».

Өмірді сақтандыру (қайта сақтандыру) шарты бойынша орын алмаған шығындардың резервін қалыптастыру кезінде қалыптасатын резерв сомасына мынадай бухгалтерлік жазба жүзеге асырылады: Дт 7440 43 «Өмірді сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттары бойынша орын алмаған шығындар резервін қалыптастыру бойынша шығындар»; Кт 3390 50 «Өмірді сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттары бойынша орын алмаған шығындар резерві»[3].

Қажетті сақтандыру резервтерінің дәл есебі болжам түрінде болатындықтан және соған байланысты ең тұрақты деген сақтандыру портфелі жағдайында да залалдық қаупі сақталатындықтан, сақтандыру компанияларының көпжылдық талдауы нәтижесінде сақтандырушының төлем қабілеттілігіне кепілдікті қамтамасыз ететін тетік қалыптасады. Мұндай кепілдік-сақтандырушыда бос, яғни міндеттемелермен байланысы жоқ жеткілікті мөлшерде қаражаттың болуы. Бұл қаржы екі көзден құралады: төленген жарғылық капитал және пайда. Төлем қабілеттілігін қамтамасыз ету үшін компанияның бос қаражатының мөлшері сақтандыру келісімшарттары бойынша қабылданған міндеттемелердің мөлшеріне сәйкес келуі қажет.

Сақтандыру компаниясының өз қаражатының жеткілікті болуы оның төлем қабілеттілігіне екі жағдайда кепілдік береді: нормативтік деңгейден кем емес сақтандыру резервтерінің болуы, екіншісі дұрыс инвестициялық саясаттың болуы. Сондықтан да отандық тәжірибе сақтандырушылардың сенімділігін бағалау кезінде төмендегі қосымша өлшемдер қолданылады: сақтандыру резервтерін өтейтін активтерді орналастырудың сенімділігі; төлемдер деңгейі; сақтандыру резервтерімен қамтамасыз етілу көрсеткіштері; ағымдағы өтімділік. Қадағалау органдарының талаптарына сәйкес сақтандыру компанияларының төлем қабілеттілігін

қамтамасыз етудің міндетті шарты – активтер мен міндеттемелердің өзара қатынасын сақтау.

Сақтандыру шығындары толықтай сақтандыру қызметінің өзіндік құнын құрайды. Сақтандыру ұйымдарының шығындарының өзіндік құнға жатқызылуы жалпы нормативтік құжаттармен қатар, сақтандырушылардың пайдасынан салық төлеудегі салық салу базасын ерекшелігін анықтайтын салалық ережелеріне сүйенеді. Осы ережеге сәйкес сақтандыру қызметінің өзіндік құнына кіретін шығындарға келесілер жатады:

- қайта сақтандыруда қабылданған келісім шарттары бойынша сақтандыру төлемдерінің орнын толтыру;
- қайта сақтандыру келісімшарттары бойынша төленген комиссияндық сыйақылар;
- іс жүргізу бойынша шығындар;
- агенттерге комиссияндық сыйақылар;

- көлік шығындарының орнын толтыруы;
- басқа да қызметтер үшін төлемдер, сонымен қоса консультациялық және ақпараттық қызметтер және аудиторлық қорытындылар үшін төлемдер;
- жарнама үшін, дайындау және кадрларды қайта даярлауға шығындар;
- бланктер әзірлеуге кеткен шығындар;
- жылдық баланс және шығынмен пайда туралы ақпараттарды жариялауға кеткен шығындар;
- ескертілген шаралардың резервтерге аударымы;
- негізгі қорларды жалдауға кеткен шығындар;
- сақтандыру қызметімен байланысты басқа шығындар.

Сақтандыру компанияларының шығындары. Жарғылық қызметті жүргізумен ескерілген және бухгалтерлік есепте бекітілген тәртіппен бейнеленген шығындар сақтандыру компанияларының шығындары болып табылады.

1-кесте – Сақтандыру компаниялары шығындарының жіктелуі

Шығындардың түрлері	Шығындардың жіктелуі		
	Негізгі қызметке қатынасы бойынша	Мақсатты пайдаланушы бойынша	Жүргізу уақыты бойынша
Әкімшілік-шаруашылық (іс жүргізу бойынша)	Сақтандырумен тікелей байланысты емес операциялар	Келісімшарт жасауға жанама түрде қатысушы	Келісімшарт жасау процесінде
2) комиссиялық сыйақы (іс жүргізу бойынша)	Сақтандырумен тікелей байланысты операциялар	Келісімшартты дайындау және жасау	Келісімшарт жасау процесінде
Жарнама шығындары	Сақтандырумен тікелей байланысты емес операциялар	Келісімшартты дайындау және жасау	Келісімшарт жасауға дейін
Бланктерді дайындау шығындары	Сақтандырумен тікелей байланысты операциялар		Келісімшарт жасауға дейін
Сақтандыру резервтеріне аударымдар	Сақтандырумен тікелей байланысты операциялар	Келісімшартты орындау	Келісімшарт жасау процесінде
Қайта сақтандыру шығындары		Келісімшартты орындау	Келісімшарт жасау процесінде
Инвестициялар бойынша шығындар	Сақтандырумен тікелей байланысты емес операциялар		
Сақтандыру төлемдері	Сақтандырумен тікелей байланысты операциялар		Сақтандыру жағдайы болған жағдайда

Ескертпе. Маянлаева Г.И. Сақтандыру ісінің теориясы және тәжірибесі оқулығынан алынған.

Оларды жоғарыда көрсетілген кестеге байланысты келесідей жіктеуге болады: әртүрлі белгілеріне байланысты; жүргізілу (өткізілу)

уақытына байланысты (қаржыландыру дәйектілігі); негізгі қызметпен байланысы бойынша (сақтандыру операцияларымен байланыстылығы)

бойынша); мақсатты пайдалануына байланысты (операциялардың мазмұнына байланысты).

Жүзеге асырылуына байланысты сақтандыру компанияларының шығындары сақтандыру келісімшарттарын дайындау шығындары; сақтандыру келісімшарттарын жасау және оның орындалу процесіндегі шығындары; сақтандыру оқиғасы болған жағдайдағы шығындар (келісімшарттың мерзімі өткен жағдайларда); сақтандыру қызметімен үйлеспейтін шығындар және де ағымдағы шығындар болып бөлінеді. Сақтандыру келісімшартын жасағанға дейін немесе сақтандыру өнімін өткізген уақытқа дейін сақтандыру компаниясы жанама, өнімді нарықты жылжыту, келісімшарттарды дайындау, тәуекелді бағалау эксперттердің қызметін төлеу, кеңес беру жұмыстарын қаржыландыру және т.б. бойынша шығындарды өз мойнына алады.

Тағы да бір сақтандыру шығындарының жіктелу түрлерінің бірі болып іс жүргізу шығындары жатқызылады. 1. Басқару шығындары жиналған сақтандыру төлемдеріне сәйкес пропорционалды болмайды. Олар басқарудың жалпы шығындарына және мүлікті басқару шығындары болып бөлінеді. Олардың көп бөлігі сақтандыру компаниясының жұмысбастылық деңгейіне байланысты болады. 2. Белсенділік шығындары сақтандыру компанияларының агенттердің көмегімен жаңа сақтандырушыларды тарту және жаңа сақтандыру келісімшарттарымен байланысты өндірістік шығындарды білдіреді. 3. Ұйымдастырушылық шығындар инвестициялық немесе сақтандырушының активі ретінде сақтандыру компаниясын құрумен байланысты шығындар. 4. Тарату шығындары сақтандыру оқиғасы нәтижесінде пайда болған залалды жоюға бағытталған шығындар. Оларға таратушылардың еңбекақысы, сот шығындары, сақтандыру төлемдерін өтеу және пошта-телеграф шығындары жатады. 5. Инкассациялық шығындар сақтандыру төлемдерінің қолма-қол ақша айналымын жүргізумен байланысты шығындар. Оларға сақтандыру төлемдерін қабылдау үшін қажет бланктер және есеп регистрлерін дайындау шығындары жатады.

Келісімшарт жасау (андеррайтинг), оны жүргізу және орындау көп шығындармен қабаттасады. Сақтандыру келісімшартын орындау бойынша шығындардың негізгі бабы – залалды қаржыландыру және сақтандыру өтемақысын қамтамасыз ету. Бұл топқа залалды реттеу шығындары қосылады.

Тарифтік ставканы есептеуде нетто-сыйақыға тәуекелді дамытумен байланысты сәйкестелген қосымшалар жасалады. Бұл қосымшалардың негізгі бабы – іс жүргізу шығындары. Олар сақтандыру келісімшарттарын жасау және қызмет ету шығындарын қосады. Іс жүргізу шығындарына әсер ететін факторлардың көбінің үнемі өзгеруіне байланысты, оларды нормалау бойынша жалпы ұсыныстар беруге болмайды.

Сақтандыру тарифін есептеу сақтаудың кез келгені бойынша (актуарлық есептеу) берілген объектіні сақтандыру шығынын анықтау процесі болып табылады. Актуарлық есептер көмегімен сақтанушыға сақтандырушының көрсеткен қызметінің өзіндік құны мен құны есептелінеді, сақтау қорын құрудағы әрбір сақтанушының үлесі анықталды, яғни тарифтік қойылымның мөлшері анықталды. Берілген объектіні сақтандыру үшін қажетті шығындарды анықтау сақтандырушының қызметіндегі ең күрделі процестердің бірі. Сақтандырудың бір түрін жүргізуге кеткен шығындарды есептеу формасы сақтандыру (актуарлық) калькуляциясы деп аталады. Шығындарды тұрақты және өзгермелі шығындарға бөлуге болады. Істерді жүргізуге өзгермелі шығындарды бөлек сақтандыруға (сақтандыру түрі, бөлек сақтандыру полисі) жатқызуға болады. Тұрақты шығынды бөлек сақтандыруға жатқызуға болмайды. Олар жасалған сақтандыру шарттарының бүкіл портфеліне жүктелуі керек. Тұрақты және өзгермелі шығындар іс-әрекет есептеулерінде қолданылады. Салыстырмалы тұрақты шығындар сақтандыру қызметінде тербелістерге тәуелсіз, яғни берілген сақтандыру ұйымы персоналдық жұмыс бастылық деңгейінен тәуелсіз. Сақтандыру қойылымын есептеуде сақтандыру жарналары сақтандыру сомасы және өтеу мерзімін жауып қана қоймайды, сонымен қатар сақтандыру ұйымын ұстау шығындарын ескеру керек [4].

Сақтандыру төлемдері сақтандыру ұйымдарының негізгі шығыстары болып табылады. Сақтандыру бойынша сақтандыру төлемдерін жүзеге асыру жөніндегі шығыстар 7440 «Сақтандыру бойынша сақтандыру төлемдерін жүзеге асыру жөніндегі шығыстар» шотында есепке алу ұсынылады.

Сақтандыру жағдайы басталған кезде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымы сақтандыру (қайта сақтандыру) шарттарына немесе Қазақстан Республикасының Заң актілеріне

сәйкес сақтанушының сақтандыру сыйақысын төлеу бойынша берешек сомасына азайтылған сақтандыру төлемін жүзеге асырады, сонымен қатар қаржылық есептің халықаралық стандарттарына сәйкес мынадай бухгалтерлік жазба беру ұсынылады, яғни сақтандыру төлемдері бойынша операцияларды есепке алуда келесідей операциялар орын алады:

Сақтандыру ұйымы сақтанушыға (пайда алушыға) оның сақтандыру сыйақысын төлеу бойынша берешегінің сомасына азайтылған сақтандыру төлемін жүзеге асырған кезде мынадай бухгалтерлік жазбалар жүзеге асырылады:

1) сақтандыру ұйымы: сақтандыру шарты бойынша сақтандыру төлемінің сомасын есептеу кезінде: Дт 3390 52 «Мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындардың резерві», 3390 53 «Қосымша резервтер»; Кт 3390 44 «Сақтанушылармен есеп айырысу», 1280 41 «Сақтанушылардан алынатын сақтандыру сыйақылары»;

– бір мезгілде осы сомаға: Дт 7470 41 «Сақтандыру бойынша сақтандыру төлемдерін жүзеге асыру шығыстары»; Кт 7440 45 «Мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындардың резервін қалыптастыру бойынша шығыстар», 7440 46 «Қосымша резервтер қалыптастыру бойынша шығыстар»;

– сақтанушыға (пайда алушыға) нақты сақтандыру төлемін жүзеге асырған кезде төлем сомасына: Дт 3390 44 «Сақтанушылармен есеп айырысу»; Кт 1010 «Кассадағы ақша қаражаты», 1030 «Ағымдағы шоттардағы ақша қаражаты»;

2) қайта сақтандыру ұйымы: қайта сақтан-

дыру шарты бойынша сақтандыру төлемінің сомасын есептеген кезде: Дт 3390 52 «Мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындардың резерві», 3390 53 «Қосымша резервтер»; Кт 3390 43 «Қайта сақтанушылармен есеп айырысу»;

– бір мезгілде осы сомаға: Дт 7470 42 «Қайта сақтандыру бойынша сақтандыру төлемдерін жүзеге асыру шығыстары»; Кт 7440 45 «Мәлімделген, бірақ реттелмеген шығындардың резервін қалыптастыру бойынша шығыстар», 7440 46 «Қосымша резервтер қалыптастыру бойынша шығыстар»; қайта сақтанушыға (пайда алушыға) нақты сақтандыру төлемдерін жүзеге асырған кезде төлем сомасына: Дт 3390 43 «Қайта сақтанушылармен есеп айырысу»; Кт 1010 «Кассадағы ақша қаражаты», 1030 «Ағымдағы шоттардағы ақша қаражаты».

Сақтандыру компаниялары өнімін ұсынғаннан кейін, яғни өзіндік құнын есептеп, шығындарын толық көрсеткеннен кейін, кез келген өзге де кәсіпкерлік құрылым сияқты, сақтандыру компаниялары өз қызметімен белгілі бір табыс алуы тиіс.

Сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары табыстар мен шығыстар бойынша бөлек есеп жүргізуге және салық кезеңінің қорытындысы бойынша барлық табыстар жөніндегі декларацияны есепті жылдан кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірмей табыс етуге міндетті. Сақтандыру компанияларының табыстарын, шығындарын және қаржылық нәтижелерін нақты қалыптастыру оның қаржылық жоспарын өткізуден басталады.

Әдебиеттер

- 1 Қалабаева А.Б. Сақтандыру қызметінің есебі мен аудитін ұйымдастыру ерекшеліктері// Көкшетау экономика және менеджмент институтының жаршысы. – Көкшетау, 2006. – №1. – 96-100 б.
- 2 Маянлаева Г.И. Сақтандыру ісінің теориясы және тәжірибесі. – Алматы, 2011. – 189 б.
- 3 «Жалпы сақтандыру» саласындағы сақтандыру және қайта сақтандыру бойынша операцияларды бухгалтерлік есепке алу жөніндегі нұсқаулық: – Алматы, 2004. 16 сәуір – №16 қаулысымен бекітілген// Егемен Қазақстан. – 2004. – 22 мамыр. – (№130)-6 б.
- 4 Кикбаева Г.Ж. Сақтандыру нарығының құрылымы және жіктелуі// ҚазҰУ хабаршысы. – Алматы, 2006. – №1. – 96-100 б.

References

- 1 Kalabayeva A.B. Saktandyru kyzmetinin esebi men auditin yimdastyru erekshelikteri//Kokshetau ekonomika zhane menedzhment institutynyn zharshysy. – Kokshetau, 2006.– №1. – 96-100b.
- 2 Mayanlaeva G.I. Saktandyru isinin teoriyasy zhane tazhiribesi. – Almaty, 2011. – 189 b.
- 3 «Zhalpysaktandyru» salasyndagy saktandyru zhane kaita saktandyru boiynsha operacialardy buxgalterlik esepke alu zhonin-degi nuskaulyk: – Almaty, 2004. 16 saur. – №16 kaulymen bekitilgen // Egemen Kazakhstan. – 2004. – 22 мамыр – (№130)-6b.
- 4 Kikbayeva G.Zh. Saktandyru narygynyn kurylymy zhane zhiktelui// KazYUxabarshysy. – Almaty, 2006. – №1. – 96-100 b.